

MELIHATE ZEQRIRI

TEKSTET SHKOLLORE TË GJUHËS DHE TË LETËRSISË NË KOSOVË

Gjuha shqipe është pasuria më e madhe kombëtare, krenaria, vlera më e madhe shpirtërore që ka krijuar populli ynë ndër shekuj. Profesori E. Çabej thotë: “Gjuha pasqyron një kombësi, ajo është pasqyra më e qartë e një kombësie dhe e kulturës së saj. Shkalla e pasurisë dhe e pastërtisë së gjuhës është tregues i nivelit të kësaj kulture. Prandaj ringjalljet nacionale, kudo e në çdo kohë, kanë shkuar hap pas hapi me pasurimin dhe pastrimin e gjuhës”.¹

Gjuha shqipe është mësuar në institucionet arsimore të Kosovës, ajo ishte dhe vijon të jetë një nga lëndët kryesore në shkollë. Ajo ka rëndësi të madhe arsimore, edukative dhe praktike. Lënda e gjuhës shqipe pajis nxënësit me njohuri shkencore gjuhësore, i aftëson ata për ta përvetësuar gjuhën amtare në shkallën më të lartë, ua formon shprehitë gjuhësore në të folur dhe në të shkruar. Gjuha letrare shqipe, krahas vlerave të gjera edukative dhe artistike, është një monument i madh, një visar i mrekullueshëm i bukurisë e thjeshtësisë së fjalës shqipe, i leksikut dhe frazeologjisë së pasur e të larmishme, i frazës së qartë e të rrjedhshme, i stilit konciz dhe i forcës së shprehjes.

Siç dihet, gjuha dhe letërsia shqipe zënë një vend me rëndësi në planprogramet e shkollës sonë. Si lëndë e veçantë, ajo mësohet që nga klasa e parë e shkollës fillore e deri në klasat e fundit të arsimit të mesëm, si dhe në shumë shkolla të larta e fakultete që përgatitin kuadro të profilit arsimor. Gjithashtu edhe tekstet shkollore kanë arritur një ngritje të mirë cilësore. Tekstet shkollore luajnë rol të rëndësishëm në përvetësimin e normës letrare.

Por, me gjithë përmirësimet që vërehen në tekste, sërish gabimet drejtshkrimore nuk janë mënjeluar tërësisht, çka tregon se duhet përkujdesje më e madhe nga autorët dhe botuesit. Në mënyrë të

¹ <http://bijteeshqipes.org/> Qasje për herë të fundit 20. 4. 2020

veçantë gabime vërehen në përdorimin e zanores “ë” të patheksuar në fund a në trup të fjalës, një rrokje larg theksit. Kjo zanore herë nuk shkruhet, herë të tjera shtohet pa qenë nevoja, ose në vend të saj përdoret zanorja “e”. Ende hasim të shkruar në tekste fjalën **anëtare** (gjinia femërore) të shkruar gabim, **antare**, pra, pa zanoren “ë”. Këtë lëshim ose gabim gjuhësor e shohim jo vetëm në librat shkollorë, por edhe në revista. Po ashtu e gjejmë të shkruar gabim jo pak herë fjalën **ligjëratë**, ku zanorja në trup të fjalës shkruhet “e” dhe jo “ë”, pra e shkruar gabim si **ligjeratë**. Hasen jo pak herë edhe shtimi pa nevojë i zanores “ë” në fjalë e forma fjalësh, të tilla si **të rinjëve, heronjëve, shallë** etj., ku zanorja “ë” e patheksuar është shtuar pa qenë e nevojshme; format e rregullta në këto raste do të ishin **të rinjve, heronjve, shall**. Po ashtu vërehen luhatje e gabime në shkrimin e fjalëve me “r” ose “rr”; ato, në disa raste, përdoren gabim në vend të njëra-tjetrës; për shembull, në raste të tilla, si “r” në vend të “rr-së”: **i vocër**, në vend të **i vocërr**; dhe **rrënkimi** në vend të **rënkimi**. (Rastet e mësipërme janë vërejtur në librin “GJUHA SHQIPE DHE LEXIMI” për klasën VIII.)

Por problemi kryesor mbetet formimi gjuhësor i nxënësit. Nuk janë të rralla rastet kur nxënësit shkruajnë me gabime, fjalori i tyre është i varfër, nuk dinë t’i shprehin mirë mendimet me gojë apo me shkrim, përdorin mjaft fjalë të dialektit a të së folmes së tyre, që nuk përkojnë me normën leksikore të gjithëpranuar a me rregullat gramatikore të shqipes standarde; dhe, fatkeqësisht, nuk janë në gjendje të përdorin pasuritë e shumta të gjuhës sonë letrare. Arsimtari i gjuhës, duke pasur kompetencën e duhur shkencore për shpjegimin e dukurive në lëndën e gjuhës amtare, duhet t’i rreket një pune sistematike e të programuar me kujdes. Mësimdhënësi duhet të bëjë përpjekje vazhdimisht që nxënësit t’i respektojnë rregullat e gjuhës letrare shqipe, duke fituar shprehi pune, që këto norma t’u bëhen pronë e përhershme në jetën e tyre të përditshme praktike.

Njohja dhe zotërimi i thellë praktik i gjuhës letrare shqipe, krijimi i shprehive gjuhësore, aftësimi i nxënësve në përdorimin e drejtë të mjeteve dhe të pasurisë gjuhësore, leksikore dhe frazeologjike, në të folur e në të shkruar, është qëllimi kryesor i lëndës së gjuhës në shkollë. Kurse kushti kryesor që ndihmon në zotërimin e

gjuhës letrare dhe në krijimin e shprehive gjuhësore të nxënësit është përgatitja sa më e mirë e teksteve shkollore.²

Mësuesit janë të vëmendshëm e kritikë ndaj teksteve shkollore; vërejtjet e tyre mund të shërbejnë për përmirësimin e mëtejshëm të teksteve, edhe ato të gjuhës shqipe. Po sjellim disa shqetësime e vërejtje të mësimdhënësve për tektset e gjuhës shqipe. Kështu, për shembull, Xhemaludin Idrizi thekson, se “duke shfletuar tekstin shkollor *Gjuha shqipe dhe leximi 5*, botuar në vitin 2010, më ranë në sy një numër i caktuar lëshimesh gjuhësore në të. Sidoqë të jenë bërë, qofshin lëshime teknike apo tjetër fare, nuk guxojnë të mbeten të tilla. Gjuha mësohet drejt që në klasat e para të shkollës fillore. Nuk guxon të jepen dilema në tekst, ashtu siç janë dhënë në disa raste në librin në fjalë”.

Në faqen 19, në fjalinë *Poeti në këtë poezi me mjeshtëri ka përdor figurën e krahasimit*, folja *përdor* në funksion të pjesores nuk është përdorur në përputhje me normën gjuhësore, *përdorur*.

Në faqen 22, hasim ... *dhe i quajmë pjesë të ligjeratës*. Fjala *ligjeratës* duhet të shkruhet *ligjëratës*. (Kjo formë përdoret gati në tërë tekstin, përveçse në fund.) Në faqen 24, hasim ... *flamurit, heronjëve etj. i quajmë poezi lirike patriotike*; fjala *heronjëve* është shkruar me zanoren “ë” të shtuar, pa nevojë.

Në faqen 26, në fjalinë *Lexoni në libër tregimin “Libri mbi princin e lumtur” dhe hartoni e tekstit sipas shembullit të sipërm...* mungon një fjalë që mund ta sqarojë detyrën.

Në faqen 29, mbiemri *të padrejtë* është shkruar *të pa drejtë*, si fjalë e ndarë.

Në faqen 30 kemi të shkruar: *Shpata, shqiptari, zog, leqe, trima, rreze, prind etj. janë emra të përgjithshëm, kurse Shqipëri, Tivar, Prevezë janë emra të përveçëm*. Te fjala *të përgjithshëm* me siguri ka lëshim teknik, i mungon *h-ja* për të formuar fonemën *-th*. Në faqen 30, në fjalinë *Në fletoren e detyrave të shtëpisë shkruaj paragrafin e parë të tekstit “Sytë e shkollës” dhe klasifikoj emrat e përgjithshëm dhe të përveçëm në kolona të veçanta...* folja *klasifikoj* duhet të përdoret në urdhërore, me trajtën e shkurtër të prapavendosur, pra, në formën *klasifikoji*.

² www.studentet.mk- Qasje për herë të fundit, më 20. 1. 2020.

Në faqen 37, sqarimi i fjalës *pa lotë*, duhet të shkruhet *pa lot*, sepse emri *lot* është në numrin njëjës. Në faqen 37, në fjalinë *Kjo arrihet kur rrokjet e fundit të vargjeve përputhen në rimë dhe ngjajshmëri, krijojnë muzikalitet dhe harmoni tingujsh*, fjala *ngjajshmëri* duhet të shkruhet *ngjashmëri*, pa *-j*. Në faqen 41, në fjalinë *Atë ia drejtojmë prindit, shokut, mikut, por mund t'ia drejtojmë edhe një institucioni shtetërorë*, fjala *shtetërorë* është shkruar gabimisht me *-ë*; duhet të shkruhet pa zanoren *-ë* në fund të fjalës, pra *shtetëror*, sepse këtu përcakton një emër në numrin njëjës. Në faqen 41, në fjalinë *Nxënësit e klasës i ndani në dy grupe dhe secili grup ka për detyrë të shkruaj një letër drejtuar...*, lidhorja *të shkruaj* duhet të shkruhet me *- ë*, pra, *të shkruajë*. Në faqen 42, në fjalinë nxitëse *Nxireni vetë porosin e kësaj poezie...*, vërehen dy lëshime gjuhësore, *nxireni* dhe *porosin*, e para shkruhet *nxirreni*, pra me shkronjën *-rr*; dhe e dyta *porosinë*, pra me *- ë* fundore. Në faqen 43, në fjalinë *Lakimi i parë përfshin emrat e gjinisë mashkullore që marrin mbaresën - i, p.sh., lapsi, mësuesi, shkumsi etj.*, fjala *shkumësi* duhet të shkruhet me *-ë*, pra *shkumësi* e jo *shkumsi*.

Në faqen 43, në fjalinë *Visari u përkul e kapi zogun dhe filloi ta ledhatoj nga koka...*, kemi të shkruar lidhoren e foljes *ledhatoj* pa *-ë* në të tashmen e vetës së tretë njëjës.

Një tjetër problem i natyrës metodologjike: ja si shpjegohet çështja e lakimit në faqen 45: *Kështu lakohen edhe emrat: peri, freri, druri, mulliri, dushku, breg, shtogu, qiri, njeriu, ideja, foleja, shtëpi, lule etj.* Siç vërehet, në shembujt e sjellë disa emra janë dhënë në trajtë të shquar, disa të tjerë në trajtë të pashquar, duke nxitur, në këtë mënyrë, paqartësi te nxënësit për format e fjalëve.

Në faqen 46, titulli i novelzës LULI I VOCËRR është shkruar me *- r*, ndërsa duhet të shkruhet me *- rr*. Njësoj e kemi edhe në faqen 47: *Novelzën "Luli i vocër" e ka shkruar shkrimtari shqiptar Migjeni.*

Në tri fjalitë: 1. "*Kafshatë që skapërdihet është or vëlla mjerimi*", ka thënë Migjeni. 2. "*Kafshatë që skapërdihet është or vëlla mjerimi*", ka thënë Migjeni. 3. Migjeni ka thënë: "*Kafshatë që s'kapërdihet është or vëlla mjerimi.*" (faqe 111), vërehet fjala *s'kapërdihet* të shkruhet dy herë *skapërdihet*, pa apostrofin e duhur

dhe, në rastin e tretë, *s'kapërdihet*, me pjesëzën mohuese *s'* që është ekuivalente me pjesëzën *nuk*.³

Konkretisht, libri “Gjuha shqipe 6”, i Shtëpisë Botuese *Dukagjini*, me të cilin punojnë të gjitha shkollat anembanë vendit, duhet të dalë sa më parë që të jetë e mundur nga qarkullimi. Përveç pasaktësive të shumta shkencore, gabimeve drejtshkrimore, paraqitjes së papërshtatshme grafike për këtë moshë shkollore, përzgjedhja e fragmenteve dhe e teksteve ilustruese që janë përfshirë në të është krejtësisht e papërshtatshme.

Në një njësi tjetër mësimore, për t’u mësuar nxënësve dallimin mes biografisë dhe autobiografisë, merret në shqyrtim biografia e Servantesit dhe autobiografia e një majmuni të murrme. Pra, tashmë edhe kafshët kanë filluar të përshkruajnë veten, dhe jo përshkrim dosido, por sipas strukturës së autobiografisë!!! Dhe pasi jepen shembujt, vijohet më tej po gabim: *Teksti për Don Kishotin është biografi*. Të gjithë e dimë se Servantesi identifikohet me personazhin e tij me famë botërore, por në këtë rast autorët e tekstit po japin një përkufizim teorik dhe ngatërresa është thjesht e patolerueshme, sidomos në kushtet kur një faqe më përpara trajtohet një fragment i shkëputur nga romani “Don Kishoti”.

Sa u përket përrallave të përzgjedhura për këtë tekst shkollor, vërehen probleme serioze. Subjekti i përrallës së mirënjohur të Andersenit “Rosaku i shëmtuar”, u jepet fëmijëve me titullin “Pata e shëmtuar” dhe me autor Brajan Morzin-in, me problemet si të evidentuara në foto. Ose është përzgjedhur përralla “Nusja ulkonjë”, e cila ka tipare të një teksti të rëndë psikologjikisht për fëmijë, elemente të papërshtatshme, që ngjasojnë me filma me përmbajtje të rëndë; po ashtu, tekstit i mungon elementi bazë i këtij lloji letrar, përcjellja e mesazhit dobiprurës dhe të shëndetshëm. Gjithçka që u shkëput nga ky tekst lidhet vetëm me përzgjedhjen e teksteve dhe të fragmenteve në libër, përzgjedhje që pothuajse në çdo rast është e papërshtatshme për tekst shkollor.⁴

³<https://ina-online.net/gabimet-gjuhesore-skandaloze-ne-librin-gjuha-shqipe-dhe-leximi-5/> Qasje për herë të fundit, me 10. 5. 2020.

⁴<https://www.radiokosovaelire.com/ragip-gjoshi-gjuha-shqipe-6-papergjegjshmeria-ne-perzgjedhjen-e-fragmenteve-te-librit/>

Shpjegimi i saktë e i qartë i termave gjuhësorë në tekstet shkollore ndikon drejtpërdrejt jo vetëm në formimin gjuhësor të nxënësit, por edhe për përvetësimin e saktë të dijeve. Por, kur terminologjia gjuhësore ndërlikohet në tekstet shkollore parauniversitare, ndërlikohen edhe çështjet gjuhësore, ato bëhen të paqarta e të pakuptueshme për nxënësit. Me një fjalë, ndërlikohet dija gjuhësore, në përgjithësi.

Mangësitë kryesore në kuadrin rregullativ në bazë të të cilit janë duke u hartuar dhe vlerësuar tekstet e reja, përfshijnë: mungesën e përputhshmërisë së dokumenteve që rregullojnë procesin e hartimit, vlerësimit dhe miratimit të teksteve shkollore me materialet mësimore të hartuara; mangësitë në trajtimin e aspekteve themelore që rregullojnë këto procese dhe paqartësitë e shumta procedurale; shmangien e masave të rëndësishme në procesin e përgatitjeve për hartimin e teksteve të reja dhe në procesin e vlerësimit të tyre; moskonsolidimin e mekanizmave për mbledhjen e vazhdueshme të të dhënave nga shkollat/komunat lidhur me cilësinë e teksteve shkollore.

Me qëllim që të identifikohen mangësitë kryesore që i karakterizojnë shumicën e teksteve që aktualisht janë në shfrytëzim, në këtë studim po shtojmë gjithashtu disa probleme të tjera që dalin në pah nga analiza e teksteve shkollore.⁵ Shqetësimet kryesore të mësimdhënësve sa i përket cilësisë së teksteve shkollore përfshijnë⁶: mungesën e aktualitetit, relevancës dhe përputhshmërisë me kurrikulën e re; mbingarkesën (me tema, tekst, fakte, formula); përmbajtjen e fakteve të pasakta dhe koncepteve të padefinuara mirë; mungesën në gjerësinë dhe thellësinë e trajtimit të temave; mungesën e perspektivës së shumëfishtë në trajtimin e temave; strukturimin jo adekuat dhe konsistent të përmbajtjes; mungesën e referencës në burime plotësuese për informata shtesë; mospërshtatjen me nivelin konjitiv të nxënësve; mungesën e ndërlidhjes/mundësisë për t'u ndërlidhur me informatat dhe përvojat paraprake të nxënësve; mungesën e korrelacionit ndër-kurrikular; mungesën e rezultateve të pritura në fillim të çdo njësie/teme mësimore dhe kriterëve të suksesit

⁵ Cilësia e teksteve shkollore në Kosovë; Hartimit të këtij studimi i kontribuan: Lindita Boshtrakaj, Ema Rraci, Kushtrim Bajrami; prill 2019, Prishtinë, f. 7.

⁶ Po aty, f. 8.

në fund të secilës njësi; pamundësinë për shfrytëzim fleksibil të tekstit, konform aftësive dhe stileve të ndryshme të të nxënit; fokusin në informata/fakte dhe reproduktim; ilustrimet jo adekuate, jo funksionale dhe jo atraktive për nxënësin.

Blerim Mehmeti, mësimdhënës në shkollën fillore “Skënderbeu” në komunën e Gjilanit, thotë se ka shumë gabime teknike nëpër tekste. Ai thekson se për këto gabime teknike është hartuar një raport që i është dërguar Drejtorisë Komunale për Arsim në komunën e Gjilanit. “Ka pasur gabime edhe në libra të matematikës, edhe të gjuhës shqipe dhe i kemi evidentuar”, thotë ai, duke shtuar se këto gabime i kanë dërguar që të procedohen më tutje për t’u përmirësuar. Rrahman Jasharaj, mësimdhënës me përvojë 32-vjeçare në arsim, thotë se në përgjithësi tekstet mësimore duhen rishikuar dhe të zvogëlohet volumi i tyre, pasi, sipas tij, janë tepër të ngarkuara me materie. “Për gjuhën shqipe dhe letërsinë janë tema që përsëriten nga viti në vit, sidomos te gjuha (morfologjia dhe sintaksa) mësohen temat e njëjta edhe në ciklin e ulët, por edhe nga klasa e gjashtë; gjithashtu disa njësi janë të vështira; ato mësohen në gjuhë amtare në klasën e gjashtë, ndërsa do të ishte më mirë të jenë në planprogram më vonë, kur fëmija është më i pjekur edhe nga moshja, edhe nga dija”.

Po ashtu, bashkërendimi ndërmjet MASHT-it, DKA-ve, shkollave dhe shtëpive botuese duhet të fuqizohet duke siguruar që burimet ekzistuese të shfrytëzohen në mënyrë të efektshme për përmirësimin e dizajnit, prodhimit dhe shpërndarjes së teksteve shkollore dhe materialeve të tjera mësimore.

BIBLIOGRAFI

Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar të Kosovës, MASHT, Prishtinë, 2016.

Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë (2016). Udhërrëfyes për zbatimin e kurrikulës së re, 2016-2021. (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/03/udherrefyes-per-zbatimin-e-kk-2016-2021-final.pdf>)

Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2016). Kurrikula Bërthamë për Klasën Përgatitore dhe Arsimin Fillor të Kosovës (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/kurrikula-berthame-1-finale-2.pdf>),

- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2016). Kurrikula Bërthamë e Arsimit të Mesëm të Ulët të Kosovës
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2018). Kurrikulat lëndore/Programet mësimore, Klasa e gjashtë (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2018). Kurrikulat lëndore/Programet mësimore, Klasa e shtatë (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- Udhëzimi Administrativ Nr. 05/2011, Zbatimi i standardeve për tekstet shkollore, (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standardet-e-teksteve.pdf>).
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2018). Vendimi nr. 251/01B për emërimin e Këshillit të ekspertëve për programe dhe tekste shkollore.
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2016). Udhëzimi Administrativ nr. 22/2016 për Aktivet Profesionale (Departamentet) të Shkollave (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/22-ua-nr-22-2016-per-aktivitetet-profesionale-te-shkollave.pdf>).
- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2011). Udhëzimi Administrativ nr. 05/2011, Zbatimi i standardeve për tekstet shkollore (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standardet-e-teksteve.pdf>).
- Ligji Nr.02/L-67 për botimin e teksteve shkollore, mjeteve mësimore, lektyrës shkollore dhe të dokumentacionit pedagogjik (<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>).
- Cilësia e teksteve shkollore në Kosovë; Hartimit të këtij studimi i kontribuan: Lindita Boshtrakaj, Ema Rraci, Kushtrim Bajrami; prill 2019, Prishtinë, publikuar nga projekti “Rrjeti i Kosovës për Arsim dhe Punësim - KEEN”.
- <https://www.academia.edu/>
- <https://zeri.info/aktuale/170781/librat-plot-me-gabime-permbajtjesore-dhe-teknike/>
- www.studentet.mk
- <https://www.dw.com/sq/fokus/s-10250>
- <https://www.radiokosovaelire.com/ragip-gjoshi-gjuha-shqipe-6-papergjegjshmeria-ne-perzgjedhjen-e-fragmenteve-te-librit/>